

TURLI TIZIMDAGI TILLARDA FARZAND VA HOMILADORLIK BILAN BOG‘LIQ MAQOL VA IBORALAR TAHLILI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20448469>

O‘zDJTU, Ingliz tili amaliy aspektlari kafedrası dotsenti, f.f.f.d (PhD)

Rasulova Nilufar Abduvossiyevna

Annotatsiya: *Ushbu maqolada zamonaviy tilshunoslikda maqollar ustida ko‘plab ilmiy izlanishlar olib borilmoqda, maqollarning har taraflama yangidan yangi jihatlarini o‘rganish paremiologiya sohasining asosiy vazifalaridan biri ekanligi, ayollarga bo‘lgan ijobiy munosabatning aks etishi ingliz xalq antroposentrik maqollarida yaqqolroq ko‘zga tashlanishi, ya‘ni ingliz xalq madaniyatida ayol genderiga bo‘lgan munosabat o‘zbek xalqinikidan birmuncha yuqoriroq ekanligi to‘g‘risidagi fikrlar bayon qilingan.*

Kalit so‘zlar: *maqol, mentalitet, madaniyat, urf-odat, antroposentrik, paremiologiya, xususiyat*

Zamonaviy tilshunoslikda maqollar ustida ko‘plab ilmiy izlanishlar olib borilmoqda, maqollarning har taraflama yangidan yangi jihatlarini o‘rganish paremiologiya sohasining asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi. Maqollarni qiyoslashda ularning lingvokulturologik jihatlariga to‘xtalib o‘tish joiz. Bu orqali

tadqiq etilayotgan tillardagi antroposentrik maqollarning o‘xshash va farqli tomonlarini, shu til egasi bo‘lgan xalqning o‘z madaniyati va mentalitetini ko‘rsata olish mumkin.

Maqollarda xalqning tarixi, urf-odati, turmush tarzi, fe‘l-atvori, ruhiyati, qo‘yingki, butun borlig‘i aks etadi. Shunga ko‘ra, maqollar xilma-xil mavzularda bo‘lishi mumkin. Masalan, do‘stlik, vatan, mehnat, ilm-hunar egallash, botirlik, saxovat, adolat, oila, ota-ona, farzand va hokazo.

Maqollar so‘z san‘ati mahsuli sifatida o‘z ma‘nosida, ko‘chma ma‘noda

va har ikkala ma‘noda qo‘llanishi mumkin. Shuning uchun ularda badiiy-tasviriy vositalarning xilma-xil shakllariga duch kelamiz. Ammo maqollarda o‘xshatishning kam ishlatilishini, uning bu janr uchun xarakterli emasligini qo‘llasak, odatda, ular o‘z maqollik xususiyatini yo‘qotadi.

Turli tizimdagi tillarda farzand va homiladorlik bilan bog‘liq ba‘zi maqollarni quyidagi jadval orqali tahlilga tortdik:

Til Maqol Izohi

o‘zbek To‘qqiz qizning to‘lg‘og‘i bir kelibdi Aslida tug‘uruq jarayoni bilan bog‘liq hech qanday ma‘no anglatmaydi. Balki hamma ish va yumush, tashvishlarning bir vaqtga yig‘ilib qolganini anglatadi.

o‘zbek Tilab olgan bolamni echki suzib o‘ldirdi. Bu o‘zbek xalqi orasida ishlatiladigan achchiq kinoya va armonni bildiruvchi ibora. Katta orzu,

iltijo yoki uzoq kutish bilan erishilgan narsaning juda oddiy, kutilmagan sabab bilan yo'qolib ketishi. Ayniqsa, qimmatli yoki aziz narsaning arzimas holat tufayli barbod bo'lishi haqida aytiladi. Bu yerda: "Tilab olgan bolam" — juda orzu qilib topilgan farzand yoki qadrlı narsa. "Echki suzib o'ldirdi" — esa oddiy, kuchsiz deb hisoblangan sabab tufayli yo'qotish yuz berganini bildiradi.

o'zbek Inoq oilada beshik bo'shamas Ahil, mehr-oqibatli, totuv oilada baraka va davomiylik bo'ladi. Bunday oilada farzand ko'payadi, nasl davom etadi degan yaxshi niyat ifodalanadi. Bu yerda: "Inoq oila" — bir-birini tushunadigan, ahil oila. "Beshik bo'shamas" — uyda doimo bola-chaqa bo'lib turadi, ya'ni farzandli va barakali oila degani.

Maqol oiladagi totuvlik va mehrning qadri baland ekanini ta'kidlaydi.

o'zbek O'g'il tug'mas xotin bo'lmas, Mol topmas yigit bo'lmas

Ayolning qadri farzand tarbiyalashi bilan, yigitning qadri esa mehnat qilib ro'zg'or tebratishi bilan bilinadi, degan eski xalq qarashi ifodalangan. Bu yerda: "O'g'il tug'mas xotin bo'lmas" — ayol farzandli bo'lsa, oilasi mustahkam bo'ladi degan tushuncha. "Mol topmas yigit bo'lmas" — yigit mehnatkash, topqir va ro'zg'or uchun mas'ul bo'lishi kerakligini bildiradi. Maqolning umumiy mazmuni — har kim oilada o'z vazifasi va mas'uliyatini ado etishi kerakligi haqida.

Lekin bu maqol qadimgi ijtimoiy qarashlar asosida shakllanganini ham unutmash kerak; hozirgi zamonda inson

qadri faqat farzand yoki boylik bilan o'lchanmaydi.

o'zbek Bolali xotin – gul xotin

Bolasiz xotin – tul xotin

Farzandli ayolning hayoti fayzli, quvonchli va obro'li bo'ladi, degan qarash ifodalangan. "Gul xotin" — baxtli, ko'rkam, fayzli ayol ma'nosida. "Tul xotin" esa bu yerda "yolg'iz", "ko'ngli kemptik" degan ma'noda ishlatilgan. Maqol qadim zamonlarda farzand oilaning asosiy baxti va davomchisi deb qaralgandan kelib chiqqan.

Bugungi kunda esa insonning qadri faqat farzand bilan belgilanmaydi; bu maqol ko'proq tarixiy va madaniy qarashlarni aks ettiradi.

o'zbek Bolalik ona - nonga to'yimas, Bolalik g'oz - donga Kichik bola onaning mehri va parvarishiga doimo muhtoj bo'ladi. G'oz bolasi esa don yeb tez ulg'ayadi va ozuqaga chanqoq bo'ladi. Majoziy ma'noda: Har bir tirik mavjudotning o'z ehtiyoji bor: bola uchun eng keraklisi — ona mehri, jo'ja yoki g'oz uchun esa — yemish. Maqol mehr, tarbiya va tabiiy ehtiyojlarning ahamiyatini ta'kidlaydi.

ingliz Having a bun in the oven

Ayol homilador degan ma'noni anglatadi

ingliz Eating for two

Homilador ayol haqida aytiladi. So'zma-so'z tarjimasi: "ikki kishi uchun ovqatlanish". Ya'ni ayol homilador bo'lgani uchun nafaqat o'zi, balki qornidagi bola uchun ham ovqat yeyapti degan ma'noda ishlatiladi.

o'zbek Eshik ko'rgan yurt buzar,

Beshik ko‘rgan yurt tuzar. “Eshik ko‘rgan” — ko‘p joy kezgan, tartibsiz yuradigan yoki begona eshiklarga ko‘p qatnaydigan odamni anglatadi. Bunday odam yurtga foydadan ko‘ra zarar keltirishi mumkin degan fikr bor. “Beshik ko‘rgan” — oilali, farzand tarbiyalaydigan, ro‘zg‘orli, mas‘uliyatli kishini bildiradi. Bunday odam esa yurtni obod qiladi, degan ma‘no beriladi. Maqolning umumiy mazmuni:

Oila qurib, farzand tarbiyalaydigan, mas‘uliyatli inson jamiyatga foyda keltiradi; Beqaror, maqsadsiz yuradigan odam esa tartibsizlikka sabab bo‘lishi mumkin. Bu maqol ham qadimiy xalq qarashlari asosida shakllangan.

o‘zbek Eshik ko‘rganni emas,
Beshik ko‘rganni ol.

Turmush qurishda yengil-yelpi, ko‘p joy ko‘rgan yoki beqaror odamdan ko‘ra, oilali muhitda tarbiya topgan, odobli va ro‘zg‘or tutishni biladigan kishini tanla, degan nasihat.

Bu yerda: “Eshik ko‘rgan” — ko‘p kezgan, turli joylarda yurib odati buzilgan deb tasvirlanadigan odam. “Beshik ko‘rgan” — yaxshi tarbiya olgan, oilaviy qadriyatni biladigan, uy-ro‘zg‘orga mos inson. Maqolning asosiy g‘oyasi — oilada tarbiya va odob muhimligi.

o‘zbek Beshik bolasi – bek bolasi

Xalqimiz orasida keng tarqalgan maqol bo‘lib, chaqaloqning beshikda toza, issiq va qulay muhitda tarbiyalanishi uning kelajakda sog‘lom, orasta va barkamol (bekdek) bo‘lib voyaga yetishiga ishora qiladi

o‘zbek Onasi qizini ko‘rib ish tutar,
tagini ko‘rib bo‘z tutar

Inson biror ish qilishdan oldin uning asl holati, tarbiyasi va kelib chiqishiga qarab baho beradi. Qizning odobi va tarbiyasida onaning ta‘siri katta bo‘ladi, degan fikr ifodalanadi. Bu yerda: “Onasi qizini ko‘rib ish tutar” — qizning fe‘l-atvori ko‘pincha onasiga qarab bilinadi degan ma‘no. “Tagini ko‘rib bo‘z tutar” — bo‘z (mato) olayotganda uning tagi, sifati tekshirilgani kabi, har narsaning asliga qarash kerakligini bildiradi.

o‘zbek Farzand ko‘rdingmi ko‘chat ek
Bola tug‘ilganda daraxt ekish yaxshi amal va savob hisoblanadi. Farzand bilan birga daraxt ham o‘sib, hayot davomiyligi va barakani bildiradi. Majoziy ma‘noda:

Inson kelajak uchun foydali ish qoldirishi kerak. Farzand tarbiyasi kabi tabiatni asrash ham muhim degan g‘oya bor. Bu hikmatda nasl davomiyligi, baraka va yashillikka da‘vat mujassam.

o‘zbek Ona bo‘lish — jonni jondan uzish
Ona tug‘ruq vaqtida boshdan kechiradigan jismoniy va ruhiy og‘riqlarni, mashaqqatni tasvirlaydi.

o‘zbek Xotinga – pusht,

Xamirga - musht Har ish o‘z vaqtida va o‘z usulida bajarilishi kerak, degan fikrni bildiradi. Oilada ayolga nisbatan yumshoqlik va mehr kerak bo‘lsa, xamirga esa qattiq ishlov (mushtlash) zarur. Bu yerda: “Xotinga – pusht” — ayolga nisbatan yumshoq, orqa (pusht) berib, mehr bilan muomala qilish kerak degani. “Xamirga – musht” — xamir esa tayyor bo‘lishi uchun musht bilan yaxshilab uqalash kerakligini bildiradi. Maqolning umumiy g‘oyasi: Har narsaning o‘z tabiati bor: biriga

muloyimlik, boshqasiga esa qat'iyat va kuch kerak.

koreys Homilador ayollarni izzatlang

Janubiy Koreyada 10-oktabr rasman Homilador ayollar kuni (임산부의 날) deb belgilangan. Bu bayram mamlakatda tug'ilish darajasini oshirish maqsadida homiladorlik va tug'ish haqida ijobiy fikrlarni shakllantirish hamda jamiyatda homilador ayollarni qo'llab-quvvatlash muhitini yaratish uchun qonuniy ravishda tasdiqlangan

ingliz In the family way Homilador bo'lish degani. Ayolning farzand kutayotganini muloyim va biroz eski uslubda ifodalash uchun ishlatiladi.

ingliz Carrying low means a boy, carrying high means a girl Agar homilador ayolning qorni past (low) tushgan bo'lsa, "o'g'il bola bo'ladi" deyishadi. Agar qorni baland (high) ko'tarilgan bo'lsa, "qiz bola bo'ladi" deyishadi. Muhim jihat: Bu ilmiy asosga ega emas. Bu faqat xalq orasidagi bashorat yoki afsona (myth), aniq jinsni belgilab bermaydi. Haqiqiy jins esa tibbiy usullar (UZI va boshqalar) bilan aniqlanadi.

ingliz Glowing from the inside out

Insonning ichki baxti, sog'ligi yoki ijobiy kayfiyati tashqi ko'rinishiga ham chiqib turishi. Ya'ni odam ichidan xursand, sog'lom yoki xotirjam bo'lsa, yuzi yorqin, ko'rinishi "porlab" turgandek bo'ladi. Ko'pincha: homilador ayollar haqida (sog'lom va baxtli ko'rinish), yoki juda baxtli, o'zini yaxshi his qilayotgan odam haqida ishlatiladi.

Afrika Tomorrow is pregnant and no one knows what it will give birth to

Bugun siz uchun hech narsa ishlamasligi mumkin. Ertaga siz muvaffaqiyat qozonishingiz mumkin.

ingliz Pregnancy makes you silly for three years Madaniy jihatdan ommabop ibora "ona miyasi" va xotira o'zgarishlarini ko'pincha kutayotgan va yangi onalar his qiladigan o'ynoqi tan oladi.

nemis A daughter steals her mother's beauty, while a son makes his mother look beautiful Keksa xotinlarning ertagi, agar homilador ayolning terisi va yuzi porlayotgan bo'lsa, u o'g'il bolani ko'tarib yuradi, agar u yiqilib ko'rinsa, qiz ko'taradi.

Ruanda Pregnancy and fire cannot be kept secret

O'sib borayotgan olov oxir-oqibat ko'rinib turganidek, qorin o'sishi bilan homiladorlik haqiqati muqarrar ravishda o'zini namoyon qiladi.

Turk The fool castrates himself in order that he could accuse his pregnant wife of adultery Ya'ni inson o'zi sababchi bo'lgan yoki o'z holati tufayli yuzaga kelgan narsani boshqalarga to'nkashga urinishining mutlaqo aqlsizligi ko'rsatiladi.

Burundi The lazy one is pregnant in the sowing season

Dangasa kerak bo'lganda, kelajakdagi muvaffaqiyatga erishish uchun uning sa'y-harakatlari zarur bo'lgan vaqtda og'ir ish qilishdan qasddan qochadi, faqat "uzr" deb shaxsiy masalalar bilan mashg'ul bo'ladi.

Tunis We praised the bride, and she was found pregnant
Hamma yaltiragan narsa ham tilla bo'lavermaydi.

Tunis A bull went to impregnate a cow, and he came back a fetus
Mo'ljallangan narsaning mutlaqo teskarisiga olib keladigan biror narsa qilishga urinishni tasvirlash uchun ishlatiladi.

Fransuz The fool's mother is always pregnant

Qayerga borsangiz ham, qancha vaqt o'tsa ham, dunyoda doimo ahmoq yoki johil odamlar bo'ladi.

Livan Two things cannot be hidden: being astride a camel and being pregnant

Maqolda ba'zi haqiqatlar yoki harakatlar shunchalik ravshanki, ularni yashirib bo'lmaydi. Har kim tuyaga minib ketayotganini yoki homiladorlikning rivojlanishini aniq ko'rganidek, asosiy haqiqatlar ham oxir-oqibat o'zini dunyoga ochib beradi.

Bambara He who longs too much for a child will marry a pregnant woman
Bu maqol umidsizlik yoki maqsadga shoshilish shoshqaloq qarorlar va yomon natijalarga olib kelishi mumkinligini anglatadi. Haddan tashqari sabrsiz erkak allaqachon homilador bo'lgan ayol bilan turmush qurishga shoshilishi mumkin bo'lganidek, haddan tashqari ishtiyoq ko'pincha odamlarning kerakli maqsadlarni o'tkazib yuborishiga va pushaymon bo'lishiga olib keladi.

Bambara A pregnant woman is not afraid if you threaten her with what you made her pregnant with

Bu maqolda tahdid qilingan vaziyat tasvirlangan. Bu shuni anglatadiki, siz birinchi navbatda sabab bo'lgan odamni qo'rqitish uchun oqibatdan (homiladorlik) foydalana olmaysiz, ayniqsa ayol, ehtimol, natijani allaqachon qabul qilgan yoki qabul qilganligi sababli.

Insoniyatning eng katta boyligi bo'lmish farzand masalasi ham, barcha xalqlar madaniyatida bo'lgani kabi o'zbek xalq maqollarida ham o'z aksini topgan. Bunda farzandsizlik keskin qoralanadi va ayb asosan ayol genderiga yuklanadi. Bularning barchasi salbiy ma'nodadir. Quyidagi maqollar misolida fikrimizni isbotlashga harakat qilamiz: "Bolali xotingul xotin, bolasiz xotin-tul xotin", "Bolasiz xotin sumakka to'yimas", "Bolasi ko'p bo'lar boy, Bolasi yo'q – quruq soy", "Odam mevasi – farzand", "Farzandsiz kishi – mevasiz daraxt".

Xalq maqollari matnida uchrovchi ko'chim turlaridan yana biri metaforadir. U ma'no ko'chishining eng ko'p qo'llanuvchi turlaridan biri bo'lib, unga narsa-predmet, voqea-hodisalar orasidagi o'xshashliklar asos qilib olinadi. O'xshatish asosi, vosita, o'xshamish kabi unsurlarga ortiqcha izohlar berilmaganligi sababli ham qisqa shakl orqali katta mazmuni ifodalovchi maqol janri uchun asosiy vositalardan biri sanaladi. M.Shamsiyeva fikricha, metafora maqollarning semantik markazi bo'lib, etnomadaniy metaforalarning qo'llanishi maqollarni obrazli qiladi. U mazkur til jamiyatining qadriyatlar tizimi in'ikosi sanaladi. Masalan, "Farzandsiz kishi –

mevasiz daraxt”, “Bolasi ko‘p bo‘lar boy, Bolasi yo‘q – quruq soy”.

Jonlantirish ham maqollar badiiyatida alohida o‘ringa ega. Ushbu vosita mumtoz va zamonaviy adabiyotda keng tarqalgan she‘riy san’atlardan biri bo‘lib, jonsiz narsalarga jon kiritish, shaxsga xos bo‘lgan harakat, belgilarni jonsiz narsalarga ko‘chirishda namoyon bo‘ladi. Filologiya fanlari nomzodi B.Soatov o‘z risolasida jonlantirish san’ati tarixi haqida shunday yozadi: “Tarixan jonlantirish uzoq ajdodlarimizning animistik (ruhlar haqidagi) qarashlari asosida yuzaga kelgan bo‘lsada, keyinchalik ruhlar haqidagi qarashlar ilm-fan, texnika va madaniyat taraqqiyoti tufayli barham topgach, badiiy-tasviriy vosita sifatida saqlanib qolgan”.

Jonlantirish san’atini o‘zbek folkloridagi maqollarda ham kuzatish mumkin. Masalan, “Tomorrow is pregnant and no one knows what it will give birth to”.

Inglizcha: “Labor of love” yoki “Labor” (tibbiy termin) — Ingliz tilida tug‘ruq jarayoni “labor” deb ataladi, bu so‘z tom ma’noda “og‘ir mehnat, mashaqqat” degan ma’noni anglatadi.

Mazkur maqola yuzasidan xulosa qiladigan bo‘lsak, ayollarga bo‘lgan ijobiy munosabatning aks etishi ingliz xalq antroposentrik maqollarida yaqqolroq ko‘zga tashlanadi. Ya’ni ingliz xalq madaniyatida ayol genderiga bo‘lgan munosabat o‘zbek va boshqa xalqlarnikidan birmuncha yuqoriroqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YHATI:

1. Meider W, Dundes A. The wisdom of many: Essays on the proverb. – New York, Garland. 1995.
2. Mirzayev T. O‘zbek xalq maqollari, –T., “Sharq”, 2005.
3. Panos Karagiorgos. Greek and English proverb // Cambridge Scholars Publishing Lady Stephenson library. - Newcastle upon Tyne, UK, 2015.
4. Schipper M. Never marry a woman with big feet: Women in proverbs from around the world. – Amsterdam: Amsterdam University Press. 2010.
5. Соатов Б. Ўзбек халқ мақолларининг жанр хусусиятлари ва поэтикаси. – Тошкент. 1994.
6. Shaimardanova, M.R. Akhmetova L.A. The representation of women in English and Russian paroemiological picture of the world // International journal of environmental and science education. – Russia. 2022.